

Izveštaj Bosne i Hercegovine na temu “Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja” za Sekretarijat Lanzarote komiteta

Konsultacije sa djecom

Mart 2024

Sadržaj

I. UVOD.....	3
II. OPĆE INFORMACIJE.....	4
III. SAŽETAK REZULTATA.....	6
Dječija razmišljanja i razmatranja o tematskom prioritetu ili aktivnostima.....	6
Krug povjerenja	7
Svijest o rizicima.....	7
Uključivanje u donošenje odluka	8
Uloga roditelja i nastavnika.....	8
Svijest o mehanizmima prijave	9
Mišljenje o trenutnim obrazovnim programima.....	10
Prijedlozi za obrazovne inicijative	10
IV. DJEČIJA OČEKIVANJA ZA UNAPREĐENJE DJEČIJEG POLOŽAJA	10
V. PREPORUKE	12
Prioritetna pitanja	12
Kako se djeca mogu uključiti u buduće aktivnosti.....	13
VI. DRUGE RELEVANTNE NAPOMENE	14

I. UVOD

Nacionalne delegacije ili drugi odgovorni subjekti, uz pomoć tima fasilitatora, odgovorni su da o rezultatima konsultacija sa djecom izvještavaju Vijeće Evrope, posebno Sekretarijat Komiteta Lanzarote. Predložena struktura za izvještaje po zemljama je uključena u nastavku. Nacionalne delegacije mogu slobodno uključiti više informacija i detalja ako smatraju da je to korisno. Krajnji rok za podnošenje izvještaja po zemljama uvijek će biti saopšten putem web stranice Odjeljenja za prava djeteta. U zavisnosti od aktivnosti, Odbor Lanzarotea ili Sekretarijat će raditi s izvještajima nacionalnih delegacija i u skladu s tim uključiti doprinose djece.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je, prema članu 12. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine (BiH)¹, nadležno za praćenje i provođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda. To uključuje i Konvenciju o pravima djeteta Ujedinjenih naroda koju je BiH preuzela sukcesijom 23.11.1993. godine², kao i Lanzarote konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, koja je ratifikovana i stupila na snagu 01.03.2013. godine³. Na taj način BiH se obavezala na provođenje navedenih konvencija, i obavezu izvještavanja o implementaciji istih nadležnim Komitetima.

BiH je u oktobru 2023. godine sačinila i dostavila Lanzarote komitetu Izvještaj na temu „Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u krugu povjerenja: pravni okviri“ u sklopu drugog kruga monitoringa ovog Komiteta. Kao naredni korak u implementaciji ove tematike, BiH je analizirala Smjernice za implementaciju učešća djece u aktivnostima Lanzarote komiteta i Evropskog dana o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, te započela aktivnosti na izradi volonterskog izvještaja – konsultacije sa djecom na temu njihovog shvatanja ideje „kruga povjerenja“, šta je za njih taj krug i ko se u njemu nalazi.

Sa zadovoljstvom možemo reći da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, uz veliku pomoć UNICEF-a u Bosni i Hercegovini (UNICEF BiH) i Mreže nevladinih organizacija za djecu u Bosni i Hercegovini „Snažniji glas za djecu“ uspjelo provesti konsultacije sa djecom, i na osnovu istih sačiniti Volonterski Izvještaj. UNICEF u Bosni i Hercegovini je obezbijedio finansijska sredstva i formirao listu pitanja u skladu sa Smjernicama, dok je Udruženje „Naša djeca“ Sarajevo koordiniralo uključivanje udruženja iz Mreže i rad fasilitatora i dječijih grupa, nakon čega je sačinjen finalni izvještaj

Nadamo se da će ovaj Izvještaj biti dobar pokazatelj mišljenja i glasa djece iz Bosne i Hercegovine na sve aktuelniju temu njihove izloženosti različitim oblicima seksualnog nasilja, kao i kvalitetan instrument na osnovu kojeg će se moći izvršiti poređenje trendova u ovoj tematici sa djecom iz drugih država članica Lanzarote komiteta.

---

¹ „Službeni glasnik BiH“ brojevi 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09, 87/12, 6/13, 19/16 i 83/17;

² „Službeni list R BiH“ broj 25/93;

³ „Službeni glasnik BiH/Međunarodni ugovori broj 11/12);

II. OPĆE INFORMACIJE

Konsultacije sa djecom su provedene u Bosni i Hercegovini, tačnije u šest gradova/lokalnih zajednica: Banja Luka, Bijeljina, Sarajevo, Trebinje, Tuzla i Zenica. Fasilitatori ovih konsultacija bili su saradnici iz udruženja, članica mreže „Snažniji glas za djecu“ – magistri i diplomirani socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, i osobe od povjerenja sa kojima su djeca već radila.

Svi fasilitatori potpisnici su politika o zaštiti djece, posjeduju certifikat PSEA i druge stručne kvalifikacije za rad sa djecom. Poimenično, fasilitatori su bili: Tatjana Risojević iz udruženja „Nova generacija, Sanita Smajić iz udruženja „Otaharin“, Lejla Musakadić-Ejubović, iz Udruženja „Naša djeca“ Sarajevo, Adna Kepeš iz udruženja „Naša djeca“ Zenica, Medina Gračić iz udruženja „Zemlja djece u BiH“ i Mijat Šarović iz udruženja „Sunce nam je zajedničko“. Sve konsultacije obavljene su putem jednodnevnih radionica, u trajanju 4-6 sati, sa pauzom za ručak. Sesije su planirane na osnovu Smjernica koje je izdao Lanzarote komitet. Konsultacije su organizovane u skladu s rasporedom koji je bio prihvatljiv za djecu učesnike, i uspješno su okončane u periodu od dvije sedmice, zaključno sa 09.03.2024. godine.

Tematski prioritet ovih sesija bilo je izražavanje mišljenja i stavova djece i mladih po pitanju primjene Lanzarote konvencije, s fokusom na krug povjerenja. Tokom uvodne sesije djeca su se opustila uz igricu nakon čega su informisana o trajanju radionice, načinu rada, povjerljivosti, anonimnosti i dr.

Tokom prve sesije akcenat je stavljen na UN Konvenciju o pravima djeteta i praćenju stanja prava djece u kojoj su prethodno učestvovala sve grupe. Djeca su ovom prilikom navela rizike i probleme sa kojima se suočavaju. Drugi dio prve sesije bio je popraćen prezentacijama putem kojih je djeci predstavljen sadržaj i svrha Lanzerote konvencije.

Tokom druge sesije obradili smo sljedeće teme kroz diskusiju i/ili rad u manjim grupama:

- Krug povjerenja
- Svijest o rizicima sa kojima se djeca suočavaju
- Uključivanje djece o donošenju odluka

Treća sesija bila je posvećena diskusiji o sljedećim temama:

- Prijedlozi za obrazovne inicijative
- Uloga roditelja i nastavnika
- Svijest o mehanizmima prijave
- Mišljenje o trenutnim obrazovnim programima

Završni dio radionice bio je namijenjen razmijeni mišljenja i stavova djece o temama o kojima smo prethodno razgovarali kao i kreiranju preporuka.

Korišteni format je omogućio da svih šest konsultacija bude održano uz aktivno učešće djece (face to face). Konsultacijama je prisustvovalo 85 djece (52 djevojčice i 33 dječaka) u rasponu od 7 do 18 godina. Dvije grupe djece su činila djeca koja pohađaju Dnevni centar za djecu u riziku. Korisnici jednog Dnevnog centra većinom su djeca Romske nacionalnosti. Djeca koja su korisnici Dnevnog centra su žrtve porodičnog nasilja, emocionalnog zlostavljanja, žrtve vršnjačkog nasilja, i najčešće potiču iz socijalno ugroženih porodica, disfunkcionalnih porodica, te imaju probleme u ponašanju kao i probleme u savladavanju školskog gradiva.

Dvije grupe činila su djeca učenici srednjih škola, gradska i prigradska populacija različitog socijalnog statusa, iz višečlanih porodica. Dvije grupe djece činila su djeca iz dječijih parlamenata koji okupljaju djecu osnovnih i srednjih škola iz zajednice, gradska i prigradska naselja, različitog socijalnog statusa. U radu jedne grupe učestvovalo je i jedno dijete/mlada osoba bez roditeljskog staranja, korisnik SOS Dječijeg sela.

Djeca su sa velikim entuzijazmom, željom i zainteresovanošću, pristupila učešću u konsultacijama. Riječ je većinom o grupama djece sa predznanjem i upućenošću u tematike koje se odnose na prava djece, te su fasilitatori uspjeli ostvariti veoma pozitivnu, produktivnu i interaktivnu saradnju sa njima. Mlađi učesnici, uzrasta 7-10 godina, koji su činili jednu grupu, istakli su da se nikada nisu susreli sa pojmovima: seksualna eksploatacija, seksualno zlostavljanje, prevencija, zaštita, dječija pornografija, prostitucija i sl., te im je bila potrebna dodatna pomoć u razumijevanju navedenih pojmova. Crtežima na stikerima prikazivali su neke od odgovora na pitanja i lijepili ih na tablu. S druge strane, značajno je istaći da je za jednu grupu koju su većinom činila djeca uzrasta 17 i 18 godina, ovo bio prvi put da otvoreno i planski kroz radionice govore na ovu temu.

„Ljudima koji vladaju BiH poručila da tema seksualnog nasilja mora biti “normalna” i ustaljena tema, te da se o njoj mora govoriti i razgovarati.“

Ono što je bilo pozitivno kada je u pitanju ova tema jeste da se djeca već poznaju i da grupe (ranije uspostavljene grupe djece u zajednici), ovo okruženje prepoznaju kao siguran prostor. Bez ustručavanja su diskutovali na sva postavljena pitanja i kako su naveli „osjećali su se važnima“. Iznosili su otvoreno svoje stavove i dijelom iznosili i svoja lična iskustva. Dio djece istakao je da im je drago da mogu po prvi put razgovarati sa nekim na ovu temu.

U toku razgovora, u jednoj od grupa, dječaci su istakli nedostatak pažnje prema njihovim iskustvima i problemu nasilja nad dječacima. Naveli su da su sve aktivnosti uvijek usmjerene na djevojčice i da se ne priča o tome s kakvim problemima se dječaci suočavaju. Pored toga su istakli da se ponekad osjećaju tužno što se većina stvari generalizira i gdje se svi „stavljaju u isti koš, a to uopšte nije tako.“

Tokom realizacije jedne od radionica, fasilitatorica je pustila djeci film pod nazivom „Dvije djevojčice“ koji je namjenjen za informisanje mladih djevojaka o opasnostima trgovine ljudima u svrhu seksualnog eksploatisanja. Film prati priču dvije mlade djevojke koje su okrutno prevarene od strane ljudi koje se poznavale i kojima su vjerovale, a koji su ih poslije prisilili u trgovinu ljudima. Djeci je sugerisano na mehanizme zaštite podataka na društvenim mrežama i upotrebu društvenih mreža. Djeca su u razgovoru istakla da su bili izloženi anonimnim porukama putem društvenih mreža koje su imale negativnu konotaciju.

Na kraju, djeca su bila razočarana podatkom da je gotovo svako peto dijete u Evropi izloženo nekom obliku seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Smatraju da su ovakvi problemi sve češće prisutni i u našem društvu, te da je ovakav vid njihovog učešća u praćenju provođenja Konvencije, veoma bitan kako za njih, tako i za naše društvene zajednice i društvo u globalu.

III. SAŽETAK REZULTATA

„Molim vas lijepo, u ime sve djece svijeta, da za vas ne predstavljamo samo statistiku i brojku u izvještaju, već da nas čujete, jer vas zovemo. Pomozite nam, riješimo ovaj globalni problem zajedno, uvažite naše mišljenje. Budite uz djecu, a radite za djecu i sa djecom!“

Dječija razmišljanja i razmatranja o tematskom prioritetu ili aktivnostima

Iako je tokom pripremnih radnji za ove konsultacije jasno naglašeno da je pojam „krug povjerenja“ tematski prioritet ovog izvještaja, s obzirom da djeca iz BiH nisu do sada imala priliku da učestvuju u monitoringu Lanzarote konvencije, naša pitanja, iako usko vezana za krug povjerenja, tretirala su i malo širu sliku te upoznavanje djece i mladih sa svrhom Lanzarote konvencije i osnovnih pojmova. Od samog predstavljanja Lanzarote konvencije, preko komunikacije o problemima, kroz obradu svakog pitanja na temu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, djeca su aktivno učestvovala u konsultacijama i iznosila svoja mišljenja.

„Ratifikacija ove Konvencije i njeno potpisivanje, podstaklo je više pričanja o ovoj temi, iako je u većini, sama po sebi bila tabu. Trebamo veće provođenje onoga što nju čini, a ne samo njenu formu. Trebamo raditi na podizanju svijesti među mladima, ali i odraslima. Djeca se trebaju pitati o temama koje ih se tiču. Ova tema treba biti transparentnija u zajednici i da se ne smatra neprikladnom i tabuom.“

Tokom predstavljanja pristupa koje Lanzarote konvencija podrazumijeva, djeca su ponudila svoje definicije sljedećih pojmova:

O prevenciji:

- Edukacija djece o tome kako da se zaštite od osoba koje bi mogle da izvrše zlostavljanje.
- Edukacija nastavnika i predstavnika institucija koji bi mogli pomoći djeci.
- Zakonska zaštita djece.
- Samoodbrana.

O zaštiti:

- Edukacija djece i roditelja o tome kako prepoznati potencijalnu opasnost.
- Edukacija djece o tome kako prijaviti zlostavljanje roditeljima, policiji i školi.
- Prijava zlostavljanja preko Plavog telefona, pedagoga, psihologa, nastavnika i roditelja.

O seksualnom zlostavljanju:

- Dodirivanje nekih dijelova tijela od strane starije osobe.
- Silovanje, nasilan odnos.

O seksualnom iskorištavanju i prostituciji:

- Najviše seksualnog iskorištavanja ima preko društvenih mreža.
- Lažno predstavljanje odraslih u svrhu slanja eksplicitnih poruka djeci.

O dječijoj pornografiji:

- Dječije pornografije najviše ima na internetu jer djeca od 10 godina objavlju slike svojih djelova tijela i to stariji iskorištavaju.

Krug povjerenja

„Mlade osobe se ne osjećaju sigurno i većinu problema odluče da prešute, zbog zadirkivanja od strane vršnjaka, a najvažnije je da se djeca osjećaju sigurno i da imaju svoj krug povjerenja.“

Prema mišljenju djece, krug povjerenja čine osobe koje dugo poznajemo, roditelji, braća i sestre, prijatelji, drugarice. Jedan dio djece, osoblje Dnevnog centra, školskog pedagoga, i razrednog starješinu svrstavaju u grupu ljudi u koje imaju povjerenja. Zanimljivo je da je jedna grupa u svoj krug povjerenja uvrstila internet i knjige.

Djeca su rijetko u svom krugu povjerenja vidjela školu i njihove pedagoške službe, policiju, i centre za socijalni rad. Zabrinjavajuće je da su u jednoj grupi djeca navela da su policija i centar za socijalni rad poslednji kome bi se obratili za bilo kakav savjet, preporuku ili zaštitu.

Djeca su tokom sesija u više navrata spomenula da više povjerenja imaju u prijatelje, te da se radije povjeravaju prijateljima. Roditeljima se također povjeravaju međutim, djeca se slažu da roditelji nemaju dovoljno razumijevanja, ali i nedovoljno znanja (npr. o novim oblicima nasilja koji nekada nisu bili zastupljenji npr. cyberbullying, sexting).

„Djeci i mladim osoba u BiH je potrebno pružiti sigurni krug povjerenja, kojeg mogu tražiti i u državnim institucijama i organizacijama. Mi mladi se ne osjećamo sigurno i zaštićeno, jer se na naš problem oni brane šutnjom i novim letkom.“

Mišljenja i stavovi djece po pitanju uloge i značaja kruga povjerenja predstavljena je kroz sve ostale teme u nastavku.

Svijest o rizicima

Izvori informacija o temama koje zanimaju djecu najčešće su internet, vijesti, prijatelji, a zatim odrasli. Djeca su navela da se s ovim temama susreću putem neformalnog obrazovanja, ili putem društvenih mreža (Instagram). Djeca smatraju da njihovi vršnjaci poprilično olako shvataju ovu temu. Tokom razgovora jedna djevojčica je istakla da „sada kada vratim film kada sam bila sedmi razred i kada smo išli na takmičenje jedan dječak me dirao po koljenu i sada se sjećam da mi je to bilo neugodno i da su mi se znojili dlanovi. Nisam ni znala da to sve može da se podvede pod ovo o čemu mi danas pričamo“. Ovakve i slične izjave ukazuju nam na potrebu edukacije djece o prepoznavanju oblika seksualnog iskorištavanja i uznemiravanja. Djeca u velikoj mjeri koriste internet bez razmišljanja o potencijalnim opasnostima. Koriste najviše Tik-Tok aplikaciju kako bi pretraživali „zabavan sadržaj“, pored toga, YouTube ili Instagram. Smatraju da koriste internet bezbiježno i da se ne zadržavaju dovoljno dugo. U toku razgovora primjetno je korištenje telefona i do nekoliko sati dnevno. Djeca su sa druge strane svjesna da postoje opasnosti jer su uglavnom čuli da se nekada nekome nešto desilo aludirajući na tragične događaje iz neposredne blizine.

Dječaci govore o tome kako je dosta nedoličnog sadržaja dozvoljeno i da nailaze na takve stvari (povrede, kriminalne aktivnosti, tuče, seksualni sadržaji).

Na pitanje o seksualnom zlostavljanju na internetu, komentarisali su poruke koje svako može da dobije u odnosu na to kakav sadržaj prati ili eventualno kako se na nekoj društvenoj mreži prikazuje. Nisu navodili da su imali lične primjere, ali su uglavnom čuli da se nekome to dogodilo. Pojedina djeca su istakla da roditelji mogu najviše da utiču kroz zabranu određenih sadržaja, a starija grupa smatra da je dostupnost široka i da je teško pronaći siguran prostor, ali da smatraju da ne ulaze u sadržaj koji može da ih na neki način ugrozi. Ovdje je jasno neshvatanje društvenih mreža, pogotovo nesigurnost onih koji postavljaju lični sadržaj.

„Kad roditeljima kažem neke sitne stvari na koje burno reaguju, onda ne znam kako bi tek prihvatili krupnije stvari, jer sve shvataju na svoj način.“

Pored interneta i neformalnog obrazovanja kroz udruženja, nekoliko grupa navodilo je kampanje kao oblik dosadašnjeg informisanja. Nekoliko djece su bili učesnici kampanja koje objašnjavaju rizike stvaranja i dijeljenja eksplicitnih slika. O nekim kampanjama su čuli preko društvenih mreža i televizije, što smatraju značajnim.

Djeca su navela da škole mogu pomoći u edukovanju mladih o rizicima ali da se na radionicama sa psihologom i pedagogom uvijek obrađuju iste teme. Radionice nisu interaktivne i djeca nemaju priliku podijeliti svoja iskustva. Prema mišljenju djece, škole bi trebale imati mjesečne radionice o ovoj temi jer se trenutno malo radi na prevenciji seksualnog iskorištavanja.

“Škole ne rade ništa po pitanju nasilja, pričaju uopšteno ali se ne fokusiraju na neki problem. Došlo je takvo vrijeme da nasilje nastaje na drugačije načine da odrasli ne mogu da utiču i priđu problemu.“

Uključivanje o donošenju odluka

Sve grupe smatraju da djeca treba da učestvuju u donošenju odluka o vlastitoj sigurnosti zato što su neka djeca nažalost žrtve nasilja, pa dobro razumiju tematiku i mogu naći rješenje ovog problema. Roditelje i sve odrasle treba edukovati o značaju uključivanja djece u donošenje odluka.

Pojedini učesnici su smatrali da samo stariju djecu trebaju uključivati u donošenje odluka jer mlađa djeca vjeruju svakome.

Uloga roditelja i nastavnika

Djeca su kroz aktivnosti istakla da nemaju baš dobro iskustvo sa roditeljima i sa pojedinim nastavnicima kada se radi o ovoj temi i širenju ovih informacija. U odnosu sa roditeljima nerijetko nailaze na osude, kritike i napade bez da budu saslušani o cijelom događaju. Bolja saradnja između roditelja i nastavnika neophodna je zbog razmjene informacija o ponašanju djeteta i ostvarivanja povjerenja.

“Problem je što nakon odlaska na razgovor u stručnu službu škole povjerljive informacije saznaju svi učenici u školi pa nas djeca ismijavaju.“

„Odrasli podržavaju djecu koja su žrtve nasilja na tri načina: odvedu ih psihologu, pedagogu i psihijatru i ne bave se više sa tim problemom.“

Kada djeca imaju probleme roditelji obično viču na djecu i nemaju razumijevanja. Djeca smatraju da probleme koje imaju ne treba umanjivati nego pružiti podršku koja je djetetu u datom momentu potrebna, te da je potrebno poticati aktivnosti koje su usmjerene na psihološku podršku djeci koja su pretrpila određeni vid traume kroz proces odrastanja.

„Starije generacije smatraju da smo mi preosjetljivi za sve, kada im govorimo o nekim problemima. Mislim da trebaju znati kroz šta prolazimo.“

Svijest o mehanizmima prijave

„Moramo reagovati prije nego nam se nešto dogodi. Ne očekujemo ništa od vlade, škole ni od udruženja. Škola u svemu vidi priliku da zaštiti sebe, ne učenika. Boje se da izgube na rejtingu. Poslednje je gdje bi se obratio / obratila jeste policija, ljekari i centar za socijalni rad.“

Djeca smatraju da seksualno nasilje mogu prijaviti: Plavom telefonu, roditeljima, školi, policiji, centru za socijalni rad, i osoblju Dnevnog centra. Ističu da je potrebno edukovati roditelje o mehanizmu prijave nasilja u školi i da bi djeca više prijavljivala nasilje kada bi znali kome se treba prijaviti. Smatraju i da za prijavljivanje nasilja treba imati samopouzdanje. Neki smatraju da ne vrijedi prijavljivati nasilje u školi, jer stručne službe škole ne rade adekvatno svoj posao, a predlažu i postavljanje kamera u školama te obezbjeđenje kome bi djeca mogla prijaviti probleme.

Djeca ističu da pojedini nastavnici nemaju sluha kada dođe prijava ili pritužba da je neko na nekoga izvršio silovanje bez pristanka, ili da je bio podvrgnut negativnim seksualnim opaskama i komentarima. Ono što djecu najviše zabrinjava jeste da sve ovisi od „volje pojedinca“ i da nema mehanizma koji funkcioniše u svakoj situaciji na pravi način. Prema navodima i izjavama djece „mi moramo da vagamo da li je nastavnica danas dobro da joj prenesemo šta se dešava,“. Djevojčice navode da su se vrlo često našle u okolnostima gdje su morale da ispričaju svojim roditeljima situacije vezane za odnose sa dječacima u smislu fizičkog kontakta i da su bile „napadnute i krive što su uopšte došle u tu situaciju.“

„Potrebno je raditi i na zaštiti osoba koje prijavljuju nasilje, a time će se učiniti da i drugi, koji to nasilje primjete, budu pomoć i glas žrtava“.

Starija djeca/mladi iz urbanih sredina iz dvije grupe izjavili su da su većinom upoznati sa mehanizmima prepoznavanja potencijalnog seksualnog iskorištavanja i uznemiravanja, načinima prijave istog i momentima kada je bitno da reaguju. Na pitanje, kako bi odreagovali da se neko njima blizak pronađe u riziku od trpljenja bilo kakve vrste online nasilja, složili su se da bi se potrudili da pomognu ili traže pomoć starijih.

„Mislim da je jako bitno da se uspostavi povjerenje između pravosudnog sistema i onih koji su preživjeli nasilje, jer mnogo njih ne želi ni da ispriča/prijavi svoje priče jer znaju da će ih sistem iznevjeriti. Zato mislim da bi svaka osoba koja je počinila seksualno nasilje treba kazniti, i da nakon puštanja iz zatvora ljudi iz okoline budu obaviješteni o tome kakva osoba živi u njihovoj okolini.“

Zajednički zaključak jedne grupe djece jeste da sistemskih rešenja nema i da određeni događaji, i primjeri svih oblika nasilja među djecom, indukuju trenutnu reakciju nadležnih u vidu kratkoročne aktivnosti, te da se ovaj problem u cjelini ignoriše od strane svih relevantnih institucija.

Mišljenje o trenutnim obrazovnim programima

Kampanje i programi na temu seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe u školama, po mišljenju djece, većinom se ne sprovode. Djeca smatraju da obrazovne institucije moraju da budu senzibilnije kada se radi o razmatranju ove i drugih tema.

„Preporučujem da se u školama razgovori sa djecom podignu na veći nivo, jer većinu vremena provodimo upravo u školama. Potrebno je uvesti obavezne edukacije za odrasle osobe, kako bi shvatili da ova tema nije način pristupa nikome, a posebno ne djeci.“

Navode da ponekad nalaze na osude umjesto na podršku od strane nastavnika koji su odgovorni u procesu pružanja pomoći i podrške djeci. Preporučuju kreiranje anonimnih ormarića unutar škola s ciljem prijave svih oblika nasilja. Dječaci navode da je potrebno da se organizuju radionice sa naglaskom za dječake i oblike nasilja kojima su dječaci izloženi. Djeca su mišljenja da se informacije ne trebaju generalizirati nego da se svakom slučaju treba pristupiti individualno i shodno tome i obrađivati.

Nekoliko grupa navelo je da su barem jednom raspravljali u školi, na času odjeljske zajednice, o društvenim mrežama i potencijalnim opasnostima za djecu. Međutim, smatraju da je neophodno da postoji širi sadržaj u školama kako bi se što bolje upoznali sa potencijalnim rizicima i načinima na koje mogu da računaju kao zaštitu.

Prijedlozi za obrazovne inicijative

U odijeljcima očekivanja i preporuka u nastavku, djeca su dala više prijedloga. Nekoliko najčešćih odnose se na:

- Organizovanje edukacija i radionica o podizanju svijesti o sigurnosti online/offline i prevenciji seksualnog nasilja koje će biti organizovane od strane stručnih osoba.
- Uključenje teme seksualnog nasilja u časove razredne nastave.
- Integracija programa za zaštitu djece od nasilja u škole.

IV. DJEČIJA OČEKIVANJA ZA UNAPREĐENJE DJEČIJEG POLOŽAJA

Kroz višesatne konsultacije, možemo zaključiti da djeca očekuju da roditelji, javne institucije, škole, relevantne organizacije, te drugi subjekti čine sve što mogu, a u cilju najboljeg interesa svakog djeteta. Da s obzirom na tematski prioritet, i osjetljivost tematike, prvenstveno rade na sprečavanju nastanka pojave seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, da svi zajedno rade na edukativnim programima koji će podizati svijest o važnosti promovisanja načina zaštite od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja.

Djeca su uvjerenja da bi škole mogle na inovativan način, koji bi bio zanimljiv, ali istovremeno i ozbiljan, predstaviti probleme i približiti ih djeci. Na taj način bi se djeca zainteresirala za tematiku, i zajedno sa odraslima bi lakše pronalazili pristupe i modele koji će dovesti do rješenja. Shodno tome, i oni manje zainteresirani bi imali priliku saznati nešto novo, te podići svijest o problemima koji se dešavaju.

Kada bi roditelji, zajedno sa nastavnicima i djecom surađivali na ovom problemu, krug povjerenja kod djece bi se proširio, te bi se izgradila sredina pogodnija za rješavanje problema. Također, djeca očekuju da se žrtvama, ali i osobama koje prijave ovakav ili bilo koji drugi oblik nasilja, ponudi podrška, kroz psihološku, pravnu podršku i zaštitu. Smatraju da bi zajedničkim djelovanjem svih pomenutih, uz obaveznu inkluziju djece u probleme i pitanja koja ih se tiču, veoma lakše obezbijedili sigurnost i zaštitu djece, koja su zapravo naša budućnost.

Od predstavnika Vlasti djeca očekuju:

- Senzibiliziran odnos
- Nenasilnu komunikaciju u odnosu prema njima
- Kreiranje strategija i mehanizama zaštite prijave svih obilika nasilja
- Aktivnosti koje su namjenjene za zaštitu dječaka od svih oblika nasilja, a ne samo djevojčica
- Edukacija nastavnog kadra i djece o oblicima seksualnog zlostavljanja
- Pričanje otvoreno o ovoj temi na način organiziranja okruglih stolova, konferencija i drugih aktivnosti
- Poštivanje UN Konvencije član 12: da djeca imaju pravo na svoje mišljenje i da ga odrasli moraju uvažiti.

Djeca traže efikasno i sistematsko rješavanje ovakvih problema. Ovo nije pitanje samo škole ili porodice već pitanje za cijelu zajednicu. Učenici očekuju da prvo unutar škole pedagoške službe i nastavnici. Da se radi na prevenciji da ne bi dolazilo do ovih oblika zlostavljanja djece.

Prevenција podrazumijeva da se u školama uvedu barem kvartalno predavanja na ovu temu. Da radionicama fasciliraju pedagozi i psiholozi, kao i razredne starješine uz asistenciju učenika. Preporuka je da nadležna ministarstva (prosvjeta, porodica i sport i zdravstvena zaštita) naprave program koji bi kroz neki oblik fakultativnog ili vannastavnog procesa bio dio obrazovnog sistema gdje bi se govorilo o svim oblicima nasilja i zaštiti djece od svih vrsta zloupotreba. Programe prevencije nasilja u školama treba proširiti i na podizanje svjesnosti roditelja o postojanju rizika za djecu na internetu.

Djeca očekuju da budu uključena u tematske prioritete putem radonica, dječijeg parlamenta, savjeta i slično zbog toga što su nažalost neka djeca bila izložena takvom vidu nasilja i mogu dati ogroman doprinos.

Sudeći po većini diskusija, te komentarima djece, djeca imaju jako malo povjerenja u vladu, te poduzimanja bilo kakvih mjera. Djeca su izrazila svoju želju da bi voljeli da se poduzmu konkretne aktivnosti i da, bi voljeli da postoji bolja suradnja između relevantnih institucija. Djeca smatraju da pojedine škole ne žele da učestvuju u neformalnim tipovima edukacije, odnosno da se drže samo školskog kurikulumu.

V. PREPORUKE

„U dokumentima i na papirima je sve detaljno obrađeno, no sve se to vrlo slabo provodi i poštuje u praksi. Smatram da bi se po pitanju rješavanja ovog problema trebali saslušati savjeti mladih, jer znaju za efikasnije i kreativnije načine borbe.“

Preporuke koje su djeca predložili, a za koje smatraju da bi poslužile strategiji za poboljšanje položaja djece u odnosu na naš tematski prioritet su:

1. Uvođenje lako pamtljivog broja za pomoć;
2. Uvođenje univerzalnih modela gestikulacije/mimike, po kojima bi prepoznali one koje su ugroženi;
3. Provođenje interaktivnih radionica, čiji učesnici bi istovremeno bili djeca, roditelji i nastavnici;
4. Direktna implementacija tematike u nastavni proces, kroz predmete maternjeg i drugih jezika;
5. Organizovanje predstava u školama kroz koje će se na suptilan način prožimati ova tematika,
6. Puštanje kratkih edukativnih videa, umjesto reklama, a sa ciljem podizanja svijesti i edukovanja odraslih, objašnjavajući rizike od potencijalnog seksualnog iskorištavanja;
7. Organizovanje uličnih performansa, koji će lako privući pažnju građana i drugih događaja u kojima obavezno učestvuju i djeca i mladi,
8. Dostupnost „kutija podrške“, namijenjenih za anonimno prijavljivanje nasilja, koje su raspoređene diljem grada;
9. Edukacije na temu „Kako prijaviti nasilje“, na djeci razumljiv način;
10. Da se na nekom većem nivou, u odnosu na škole, naprave plakati koji će biti transparentni kroz grad, te da isti budu lako uočljivi i kako bi djeci, mladima ali i drugima lako privlačili pažnju;
11. Omogućiti osobama koje su pretrpile ovakvo nasilje, da online, odnosno putem određenog sajta, mogu potražiti savjete i podršku od osoba koje su prošle kroz isto, a sve u cilju lakšeg prevazilaženja situacije u kojoj su se našli.
12. Edukacija nastavnog kadra o Lanzarot Konvenciji i preporukama Lanzarote komiteta
13. Ovi problemi postaju vidljivi samo kada se nešto desi. Mreža Snažniji glas za djecu i svi ostali akteri trebaju organizovati više tribina, kampanja i promociju Lanzarotove Konvencije u školama, centrima za socijalni rad i široj javnosti.
14. Institucije kao što su škole i domovi zdravlja trebali bi imati obavezu da upoznaju djecu i roditelje o mehanizmima prijave nasilja.
15. Da na svakoj važnoj ustanovi koja se bavi djecom stoji plakat sa uputstvima o načinu prijave nasilja.
16. Organizovati vršnjačke edukacije obzirom da djeca i mladi više povjerenja imaju kada iskustva dijele sa svojim vršnjacima
17. Osnajivanje onih koji su preživjeli nasilje i pooštavanje kaznene politike - povećanje kazni za počinioce
18. Organizacija posjeta od strane MUP-a i ovlaštenih osoba s ciljem edukativnih časovava o rizicima i oblicima seksualnog iskorištavanja uz fokus prijave i poticanja sigurnosti djece.

Prioritetna pitanja

Kada govorimo o pitanjima koja su prioritet u rješavanju problema, djeca iz naših grupa su istakla sljedeća:

1. Rad na poboljšanju načina za prijavu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja u zajednicama, kroz omogućavanje lako pamtljivog i jednostavnog broja za prijavu, finansiranog od države, te uspostavljanje unificiranog simboliziranja, odnosno uvođenja modela gestikulacije/mimike, po kojima bi prepoznali one koji su ugroženi;
2. Rad na jačanju sigurnosti građana, odnosno smanjivanje pojave nasilja kroz postavljanje sigurnosnih kamera na javnim mjestima, uključujući prijevozna sredstva i kroz pravnu regulativu u smislu povećanje sankcija i kazni za počiniocce, a samim tim i povećanje timova policijskih tijela koji će češće patrolirati kroz naselja zajednica;
3. Raditi na jačanju veze i saradnje između učenika i osoblja škole, što će uticati na širenje njihovog kruga povjerenja. Potrebno je uvesti, odnosno implementirati ove teme u odgojno-obrazovne ustanove u redovnim nastavnim aktivnostima, s ciljem preventivnog djelovanja (kroz časove odjeljenske zajednice, maternjeg i drugih jezika, časove biologije i sl.);
4. Raditi na destigmatizaciji ove teme, s obzirom da naše društvo ima odbrambeni stav i predrasude o seksualnom zlostavljanju i seksualnom iskorištavanju.
5. Podizati odgovornost društva u senzibilnosti prema temama seksualnog iskorištavanja bez osude.
6. Razviti partnerstvo između porodice, škole, socijalnih službi, policije i udruženja građana kako bi se uspostavio model prevencije svih oblika seksualnog zlostavljanja. Ovo nije pitanje pojedinca ili pojedine službe, ovo je pitanje cijele zajednice. Jačanje veza između svih aktera u zajednici koji se direktno ili indirektno bave pitanjem seksualnog zlostavljanja.
7. Djeca trebaju biti pozvana da sudjeluju u radionicama i seminarima koji se organiziraju kako bi se podigla svijest o online sigurnosti. Tokom ovih događaja, djeca mogu dijeliti svoja iskustva, postavljati pitanja i naučiti nove načine kako se zaštititi na internetu.
8. Izgradnja kapaciteta: Obezbijediti stručan kadar u svim školama (pedagoge, psihologe, socijalne radnike)
9. Raditi na pitanju (ne)povjerenja u pravosudni sistem.
10. Registri pedofila u BiH trebaju ažuriranje i adekvatnu upotrebu.

„Poruka vlastima je da povećaju kazne onim ljudima koji vrše ne samo ovu vrstu nasilja, već i bilo koju drugu, te da naprave ustanove za podršku žrtvama seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja“

Kako se djeca mogu uključiti u buduće aktivnosti

Djeca smatraju da mogu aktivno sudjelovati u aktivnostima koje će dovesti do rješavanja ovog problema. Na lokalnom nivou, vjeruju da je važno da budu uključena u organizaciju javnih događaja i da aktivno sudjeluju u njima, što će dovesti do podizanja svijesti kako djece i mladih tako i odraslih osoba. Također, djeca prepoznaju da mogu učestvovati u inovativnijim projektima, kroz organizovanje turnira, online kampanja, međusobne edukacije učenika (predavanja mlađima od sebe), pozorišne predstave, performanse, umjetničke radionice i slično. Na međunarodnom nivou, djeca vide sebe kao učesnike konferencija, kratkih kampanja, koje će se prikazivati medijskim putem.

Konsultacije su pokazale da djecu treba osnažiti i dati im podršku kroz radionice kao što su ove da oni samostalnu mogu da kreiraju aktivnosti gdje bi oni bili nosioci tih aktivnosti. Djeca treba da formiraju svoje

grupe i da obave razgovore sa pedagogima i psiholozima u svojim školama, zatim i sa menadžmentom škole kako bi se predavanja na ovu temu organizovala u školama. Veoma je bitno i organizovanje tematskih radio i tv emisija na temu seksualnog zlostavljanja gdje bi djeca bili učesnici. Tokom ovih događaja, djeca mogu dijeliti svoja iskustva, postavljati pitanja i naučiti nove načine kako se zaštititi na internetu.

Neformalne edukacije su navedene kao dodatni način uključenja djece, ali uz uslov da radionice budu interaktivne i da uključuju svu djecu. Djeca se mogu uključiti i realizacijom aktivnosti kojima se stavlja akcenat na određene teme. (npr. jedna djevojčica je navela da su povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv vršnjačkog nasilja svi imali zadatak da nose roze majice, te su na taj način naučili nešto novo ali i dobili ideju da istražuju o toj temi).

VI. DRUGE RELEVANTNE NAPOMENE

Pitanje zašto osobe koje seksualno zlostavljaju djecu često dobijaju relativno blage zatvorske kazne ostaje sporno i neriješeno pitanje koje je privuklo značajnu pažnju.